

Els anys 1960 i inici dels 1970: Sinèrgies entre França i Andorra. Els informes que volien canviar Andorra

Meritxell Mateu i Pi

Llicenciada en relacions internacionals i màster en història, historiadora
meritxellmateupi@gmail.com

Resum

Els anys 1960 i inici dels 1970: Sinèrgies entre França i Andorra. Els informes que volien canviar Andorra

En un context d'obertura i de transformació d'Andorra tant a nivell econòmic com social, els professors Pierre Vellas i Jean Sermet, l'enginyer forestal Jean Messines i els alts funcionaris del ministeri de Finances francès Pierre Marty i Georges Moura van elaborar a demanda del M.I. Consell General amb el suport del Copríncep Francès, informes de diversos àmbits per acompanyar la transformació del país de manera ordenada i estructurada.

Resumen

Los años 1960 e inicio de los 1970: Sinergias entre Francia y Andorra. Los informes que querían cambiar Andorra

En un contexto de apertura y de transformación económico y social de Andorra, los profesores Pierre Vellas y Jean Sermet, el ingeniero forestal Jean Messines y los altos funcionarios del ministerio de Finanzas francés Pierre Marty i Georges Moura elaboraron a demanda del M.I. *Consell General* con el apoyo del Copríncep francés informes en diversos ámbitos para acompañar la transformación del país de manera ordenada y estructurada.

Résumé

Années 1960 et début des années 1970: synergies entre la France et l'Andorre. Les rapports qui voulaient changer l'Andorre

Dans un contexte d'ouverture et de transformation économique et sociale de l'Andorre, les professeurs Pierre Vellas et Jean Sermet, l'ingénieur des Eaux et Forêts Jean Messines et les hauts fonctionnaires du Ministère des Finances français Pierre Marty et Georges Moura ont élaboré, à la demande du M.I. *Consell General* avec le support du Copríncep français, des rapports dans différents domaines afin d'accompagner la transformation du pays de façon ordonnée et structurée.

Abstract

1960s and early 1970s: Synergies between France and Andorra. The reports that wanted to change Andorra

In a context of opening and transformation of Andorra, professors Pierre Vellas and Jean Sermet, forestry engineer Jean Messines and senior officials of the French Finance Ministry Pierre Marty and Georges Moura wrote several reports to accompany the transformation of the country in an orderly and structured manner on different subjects, at the request of the M.I. *Consell General* and with the support of the French Copríncep.

Introducció

ntel·lectuals, tècnics i un grup de professors francesos, molts d'ells de la Universitat de Tolosa, van estar durant més d'una dècada creant projectes per modernitzar el

Principat d'Andorra.

Entre el final dels anys 1950 i principis del 1970 una confluència d'iniciatives van aflorar al país per innovar, fer créixer i obrir-se a l'exterior.

Professors com Bartholomé Benassar,¹ Pierre Vellas, Jean Sermet o enginyers com Jean Messines van elaborar, a demanda del M.I. Consell General, projectes per aplicar al Principat.

Val a dir que entre el 1960 i el 1962 la població va créixer un 15%,² dada que mostra sense cap dubte el trasbals econòmic i social del país.

Es va passar, en un obrir i tancar d'ulls, d'una societat rural i agrària a una societat comercial enfundada al sector terciari.

I aquests professors francesos van pensar en acompanyar la transformació del país de manera ordenada i estructurada.

L'objectiu d'aquest article és "ressuscitar" genèricament quatre dels informes on els seus autors van intentar

1. Bartholomé Benassar, professor d'història a la Universitat de Tolosa, va ser un gran coneixedor del Principat d'Andorra. Destaquem el pròleg que va fer al llibre de ARMENGOL VILA, LÍDIA: *Comportaments socials especialitats col·lectives. Els llegats eclesiàstics andorrans del segle XIX*. Andorra. Ed. Consell General, 1988.

2. BRICALL, JOSEP M.: *L'economia andorrana en el canvi de segle*. Andorra, 2001, p. 61.

aportar llums al desenvolupament econòmic, social i fiscal d'Andorra.

Pierre Vellas

El 1959 Pierre Vellas, professor de dret internacional públic a la Universitat de Tolosa, va impulsar i redactar el "Pla pilot de desenvolupament econòmic de la vall d'Ordino".

Cal reconèixer que l'any 1959 va ser particularment difícil per Andorra, atès el tancament parcial durant uns mesos –a partir del mes de gener de 1959– de la frontera hispanoandorrana per part de les autoritats franquistes espanyoles per evitar, segons ells, la fuga de capitals, dificultant així la fluïdesa d'intercanvis amb Andorra.³

La part francesa semblava donar una mica d'aire al desenvolupament del Principat.

Aquest Pla, que va comptar amb el suport del "Bureau europeu de l'Administració Tècnica de les Nacions Unides", s'inspirava del mètode de desenvolupament comunitari d'impuls econòmic i de progrés social amb una participació ciutadana activa implantat a diversos països a nivell mundial, dels Països Baixos als Estats Units passant per Itàlia, la Índia o Turquia.⁴

Per implantar el Pla de la millor manera possible, Pierre Vellas va cercar la implicació de la població de la Parròquia d'Ordino al projecte i va organitzar, a Ordino i a la Cortinada durant l'agost de 1959, sessions de cinema en les que s'explicava l'objectiu i les fases de desenvolupament del Pla, alhora que es va instaurar una biblioteca mòbil per la Vall a fi de sensibilitzar i difondre el projecte.⁵

De les diverses vessants que el Pla preveia destacarem:

- La creació d'una cooperativa d'artesans per treballar el ferro forjat, la cistelleria i, fins i tot, els treballs de punt amb

- una monitora i amb artesans del gremi de telers de punt.
- La creació d'un magatzem cooperatiu perquè cada artesà pogués vendre els seus productes.
- La creació de cooperatives de cria avícola i porcina.
- La formació professional.
- El desenvolupament de línies industrials, comercials, culturals o socials.⁶

En aquell moment, les sinèrgies perquè aquest Pla Pilot es dugués a terme semblaven sinceres. Així, quan es va posar la primera pedra d'aquest Pla per a la construcció de xalets a la Cortinada, l'any 1959, va aplegar, entre altres, a les autoritats del país, als Cònsols d'Ordino, als impulsors del projecte i al director del *Bureau* europeu de l'Administració Tècnica de les Nacions Unides, Maurice Milhaud.⁷

El fet és que malauradament el Pla no va acabar d'arrencar, i l'únic testimoni encara visible avui en dia són el conjunt de xalets de la Cortinada inaugurats el 1961.⁸

Tot i això, els vents reformistes i la voluntat de promoure el desenvolupament del Principat petjaven fort i el M.I. Síndic Julià Reig, en el discurs de Meritxell del 8 de setembre de 1961, ho va ressaltar: "[...] Hem de fer més carreteres d'alta muntanya [...] construir telefèric [...] foradar el Port d'Envalira per atreure el turisme d'hivern; reorganitzar l'electrificació de FHASA, [...] dedicar a la higiene pública una atenció esmerçada [...]".⁹

Val a dir que el desenvolupament del país passava directament per un "boom" del sector terciari, deixant de banda els sectors primari i secundari, cosa que explicaria, amb la prudència necessària, que el Pla Pilot de Pierre Vellas fracassés.

Tanmateix, i malgrat la frustració del Pla Pilot d'Ordino, l'acompanyament d'intel·lectuals, professors i enginyers

3. MATEU PI, MERITXELL: "L'evolució política del 1945 al 1993" a *Història d'Andorra – de la prehistòria a l'edat contemporània*. Dirigit per Ernest Belenguier i coordinat per Susanna Vela. Barcelona. Ed. 62, 2005, p. 348.

LLUELLES LARROSA, M. JESUS; GARCÍA LLUELLES, EVA: *Història econòmica d'Andorra, segles xx i xxi*. Andorra. Uda, 2018, p. 116.

4. VELLAS, PIERRE: "Pla pilot de desenvolupament de la vall d'Ordino" a *Andorra – Miscel·lània cultural, actualitat, turisme, esports*. Andorra. Consell general, 1960, p. 57.

5. *Ibidem*, p. 161.

6. *Ibidem*.

7. Fotografia d'"Escrits d'Arquitectura i d'Urbanisme- Andorra 1935-1979" a COAA, Andorra, núm. 71, 2003, p. 75.

8. MATEU PI, MERITXELL: "L'evolució política del 1945 al 1993" a *Història d'Andorra – de la prehistòria a l'edat contemporània*. Dirigit per Ernest Belenguier i coordinat per Susanna Vela. Barcelona. Ed. 62, 2005, p. 330.

LLUELLES LARROSA, M. JESUS; GARCÍA LLUELLES, EVA: *Història econòmica d'Andorra, segles xx i xxi*. Andorra. Uda, 2018, p. 110.

9. Arxius Nacionals d'Andorra (ANA)/Llibre d'Actes del M.I. Consell general, sessió del 8 de setembre de 1961, f. 391.

francesos a l'adaptació del país a la modernitat va continuar.

Cal assenyalar que entre el 1963 i el 1976 la població va seguir creixent de manera exponencial, amb un 7,1% del qual un 84,5 % era fruit de la immigració.¹⁰

I Andorra, seguint la voluntat del M.I. Consell General s'hi va anar adaptant, de la mà de França principalment,¹¹ amb enginyers i tècnics com l'alt funcionari expert en Seguretat Social Jean Moitrier,¹² o de joves andorrans formats a França com Ramon Pla o Antoni Ubach,¹³ que van fer de pont per implantar, per exemple, el 25 d'abril de 1967, la central automàtica de telèfons que permetia telefonar sense passar per l'operadora, o un règim de seguretat social obligatori per a tots els treballadors, i voluntari pels autònoms i professionals lliberals del país, que la Caixa Andorrana de Seguretat Social va instaurar l'abril de 1968. A més, la visita per primer cop a la història d'un Copríncep Francès, el general Charles de Gaulle al Principat el 27 d'octubre de 1967, va seguir enfortint el suport tècnic de França pel creixement d'Andorra.

Tot es movia molt al Principat els anys 1960, però una de les qüestions cabdals pel desenvolupament econòmic i social del país era la construcció d'un túnel per accedir a França.

Com hem observat anteriorment, el Síndic ja ho indicava el 8 de setembre de 1961, "foradar el Port d'Envalira"¹⁴ era una prioritat.

En aquella època la carretera del Port d'Envalira no es netejava de manera sistemàtica,¹⁵ i en paraules del Síndic Julià Reig en l'Assemblea Magna del Consell General del 28 de febrer del 1963, la treta de neu del Port d'Envalira,

malgrat tots els esforços i el seu cost elevat, no era suficient per mantenir unes línies de comunicació permanents amb França. És per això que un túnel era una base indispensable pel desenvolupament de l'esquí i l'afluència d'esquiadors francesos.¹⁶

Jean Sermet

Així, Jean Sermet, catedràtic de geografia a la Universitat de Tolosa, va ser contractat com assessor del M.I. Consell General per dissenyar, entre altres, les infraestructures adients i necessàries per a l'evolució econòmica i social del país.

Sermet va ser un observador privilegiat i molt realista del dia a dia del Principat. Amb el seu ull inquiet va plasmar amb una cruenta realitat molts dels fets i gestos del país en un interessant i versemblant article publicat el 1970.¹⁷ Entre altres Jean Sermet va assistir, com a assessor, a l'Assemblea Magna del M.I. Consell General del 28 de febrer de 1963, dedicada a les propostes d'accessos a França per un túnel.

En el seu informe va puntejar que van ser les rivalitats entre parròquies les que, al seu entendre, van fer fallir la construcció del túnel d'Envalira. Explicava que la forta oposició de les Parròquies de les Valls del Nord, la Massana i Ordino, aferrades a una perforació d'un túnel al Port de Rat, van ser preponderants perquè els diferents projectes inherents al túnel d'Envalira no es duguessin a terme, tot i ser finançament i tècnicament més factibles.¹⁸

Així, durant l'Assemblea Magna del Consell General del 28 de febrer de 1968, Jean Sermet va exposar tres possibilitats, d'acord amb els projectes d'enginyers

10. BRICALL, JOSEP M.: *L'economia andorrana en el canvi de segle*. Andorra, 2001, p. 61.

11. El Consell va cercar sempre un equilibri de relacions i de suport entre Espanya i França, però el cert és que, en matèria de suport tècnic per a infraestructures, la presència de França va ser preponderant.

12. MOITRIER, JEAN: "La sécurité sociale andorrane" a *Les problèmes actuels des Vallées d'Andorre*. Paris. Publications de l'Institut d'Etudes Politiques de Toulouse. Ed. Pedone, 1970, p. 153-170.

13. Ramon Pla i Bureu -enginyer andorrà de telecomunicacions- va liderar a Andorra el desenvolupament de les telecomunicacions del país. Antoni Ubach i Mortès -diplomada de les Grandes écoles a França- va implantar i liderar la CASS.

14. ANA/Llibre d'Actes del M.I. Consell general, sessió del 8 de setembre de 1961, f. 391.

15. El Consell General va acordar finançar les despeses de la treta de neu del Port d'Envalira en el Consell de Sant Tomàs del 21 de desembre de 1962. Fins aleshores es feia de manera privada i s'havia de pagar un peatge.

16. SERMET, JEAN: "L'économie des communications dans la géographie de l'Andorre" a *Les problèmes actuels des Vallées d'Andorre*. Paris. Publications de l'Institut d'Etudes Politiques de Toulouse. Ed. Pedone, 1970, p. 69.

17. *Ibidem*, p. 33 - 85.

18. *Ibidem*, p. 70 i 71.

francesos i canadencs, per materialitzar un accés segur i fluid a França, costat Arieja.¹⁹

1. Del costat d'Envalira, a) un túnel de 3.200 o 3.500 metres, complicat per l'orografia del terreny, o b) un túnel des del riu Sant Josep, fins a la Vall d'Incles. Tot i que la carretera des de la sortida del túnel fins a l'Hospitalet seria costosa per haver de fer un semitúnel per la solana d'Andorra que és una zona d'allaus. Al seu entendre aquesta era l'opció més factible.

2. Del costat de Ransol o de la Vall d'Incles per arribar a la Vall d'Aston, al pantà de Riète i baixar per les Cabannes. Segons informa Sermet el cost de les carreteres per arribar fins el pantà serien molt elevats per França. Als ulls de França aquesta via només seria viable a l'estiu.

3. Del costat d'Arcalís, pel Port de Rat cap a Videssos. Sermet avaluà l'elevat cost de fer un túnel llarg de 4 a 7 km i el dispendi de la construcció de carreteres d'alta muntanya del costat francès per accedir a indrets molt poc poblats i, per tant, amb poc interès econòmic.²⁰

El fet és que no es van dur a terme ni l'opció 1 ni la 2, mentre que l'opció 3 sí, amb l'inici de construcció el 1969 del túnel del Port de Rat. Les parròquies de les Valls del nord semblaven haver guanyat la partida però la construcció va quedar inacabada per les reticències franceses a tirar endavant la infraestructura atesos els problemes d'orografia i de finançament molt elevats.²¹ El cert és que França sempre va defensar la viabilitat de l'opció 1, sobretot amb la vessant d'Incles.

Cal reconèixer que l'accés d'Andorra a França pel Port de Rat era complicat i estacional (només es preveia obrir durant l'estiu) i, per tant, va néixer coix. Tant del costat andorrà com del francès, la construcció era molt onerosa a causa de l'orografia complexa, pel que, com hem comentat anteriorment, França va descartar-ho molt aviat al veure-hi poc interès i poca rendibilitat.²²

Jean Messines

Jean Messines, enginyer agrònom i d'"Eaux et Forêts", va rebre l'encàrrec del Consell General el 1969 de fer un informe sobre "El desenvolupament agrícola i forestal d'Andorra".²³

En aquest informe va elaborar un Pla pel desenvolupament econòmic sostenible del país, apostant per l'agricultura de muntanya diversificada amb ajudes econòmiques al sector per part del Consell per així disminuir el cultiu del tabac destinat al contraban i per evitar la urbanització sense control del país.²⁴

El Pla,²⁵ elaborat en dues parts distintes, una vessant agrícola i una vessant forestal i de pastures, estipulava el següent:

En l'àmbit dels serveis agrícoles:

La instauració d'un servei veterinari per la higiene i la salut del bestiar; la modernització de les estables i la promoció d'una ramaderia d'equins, bovins, ovins, caprins i porcins per produir i comercialitzar la llet, mantega, la llana o les pells; i la modernització dels sòls de cultius, de la irrigació, dels drenatges, dels seus accessos i la diversificació de cultius (patata, arbres fruiters, tabac).

La millora de l'habitatge rural, amb més higiene i confort, i l'establiment d'un pol econòmic que s'ocuparia de controlar els preus, de millorar la qualitat dels productes i de cercar oportunitats.

En l'àmbit forestal i de pastures:

Vigilar i sanejar els boscos; vigilar la tala d'arbres i establir una repoblació forestal ordenada; controlar les serradores; construir vivers i rutes forestals; regenerar les gesses, construir cabanes pels pastors, orris pel bestiar i camins; controlar la caça, amb una vigilància de la cabana de caça, repoblant-la, establint llicències i permisos de caça i creant cotos de caça; controlar la

19. *Ibidem*, p. 72.

20. *Ibidem*, p. 72 - 75.

21. *Ibidem*, p. 76.

22. *Ibidem*, p. 81.

23. MESSINES, JEAN: *Rapport sur le développement Agricole et Forestier de l'Andorre*. Grenoble, 3/2/1969.

24. *Ibidem*, p. 24.

25. *Ibidem*, p. 132 - 154.

pesca, amb una vigilància i una protecció dels llacs i dels rius, creant llicències i permisos de pesca i reserves de pesca; i controlar la qualitat de les aigües i lluitar contra la seva pol·lució.

Val a dir que el Pla que s'havia d'executar en deu anys contemplava tot tipus de detalls, tant d'infraestructures com econòmics i de recursos humans que implicaven, a més del Consell General, els Comuns, tota la pagesia i el conjunt dels habitants del país.

Al final del seu informe Jean Messines concloïa el següent: "L'execució d'aquest Pla depèn essencialment de l'acord del M.I. Consell General de les Valls, però també de l'adhesió sense cap mena de reserva per part de les parròquies, sobretot pel que fa al desenvolupament de les accions forestals i de les pastures que són potencialment les parts amb més possibilitats de generar riquesa...".²⁶

Aquest Pla tampoc es va desenvolupar, però algunes de les seves propostes van servir per crear estructures i accions en l'àmbit del desenvolupament agrícola i ramader al Principat.

Pierre Marty i Georges Moura

En aquesta Andorra on brollaven les iniciatives i on la modernitat s'endinsava entre les estructures institucionals i de societat centenàries, l'acompanyament de França també va ser present en matèria fiscal.

Així, el setembre de 1969, dos economistes francesos alts funcionaris del Ministeri de Finances francès, Pierre Marty i Georges Moura, van fer un informe molt detallat sobre Andorra.²⁷

És cert que el M.I. Consell General ja havia aprovat entre 1950 i 1960 setze lleis de taxes per incrementar els ingressos de les arques del país i per afinar el sistema de recaptació.²⁸

Però Marty i Moura, en l'informe que els va encarregar el Copríncep francès, van observar que les taxes existents no

seguien una lògica a l'hora d'aplicar-se ja que el mateix tipus gravava per igual els productes de luxe i els de primera necessitat.²⁹

També van remarcar l'existència d'una important evasió fiscal i de frau per una manca de controls suficients i adients per part de les autoritats andorranes. Afegien, entre altres, que el frau era de gran magnitud en la importació i venda de vehicles, joies i pedres precioses.³⁰

Val a dir que l'informe de Marty i Moura va ser molt complet i totalment innovador ja que, per primer cop, es plantejava de manera racional i minuciosa un model fiscal i de recaptació per al país, encara que fos molt prudent i lligat a la imposició indirecta.

Marty i Moura no solament van incloure una proposta per reglamentar les taxes de mercaderies i de carburants a l'entrada, sinó que van elaborar un avantprojecte de reglament sobre les taxes d'entrada de mercaderies i de carburants que va donar lloc al primer Reglament fiscal del Consell de l'1 de juliol de 1971.³¹

Conclusions

Hem intentat il·lustrar, de manera molt resumida, alguns dels projectes que professors, enginyers i economistes francesos van fer per proposar plans i línies d'actuació per modernitzar el país. Tots ells, i molts altres que no hem esmentat, com el de l'enginyer Meffre, especialista d'allaus, van aportar una nova dimensió al país i molts dels seus treballs han inspirat en gran part la construcció de l'Andorra contemporània.

Lamentem que alguns treballs hagin estat oblidats, com el de Pierre Vellas o, fins i tot, el de Jean Sermet. Aconsello desempolsar-los i donar-los una nova vida, encara que només sigui per alimentar la nostra curiositat històrica i sentir les mirades d'aquests professors francesos a l'Andorra de fa 50 anys.

26. *Ibidem*, p. 152.

27. MARTY, PIERRE; MOURA, GEORGES: *Rapport sur l'Andorre*. Paris. Ministère de l'Economie et des Finances, 1969.

28. ALCOBÉ FONT, JORDI: *Dret Tributari andorrà*. Andorra, 2005, p. 25.

29. MARTY, PIERRE; MOURA, GEORGES: *Rapport sur l'Andorre*. Paris. Ministère de l'Economie et des Finances, 1969, p. 241.

30. *Ibidem*, p. 240 i següents.

31. LLUELLES LARROSA, M. JESUS; GARCIA LLUELLES, EVA: *Història econòmica d'Andorra, segles xx i xxi*. Andorra. Uda, 2018, p. 152.

No voldria acabar sense mencionar que moltes de les fites assolides pel Principat en les dècades dels anys 1960 i 1970 van ser possibles gràcies a l'escolarització gratuïta dels infants a Andorra, a les escoles franceses, espanyola i confessional. I després a les universitats, tant de França com d'Espanya, amb la immensa sort, per part dels

andorrans a França, de rebre beques per poder cursar els estudis lluny de casa.

Les sinèrgies entre molts d'aquests tècnics i professors amb els joves andorrans diplomats van ser cabdals pel creixement del Principat.